

ШКОЛСКИ ГЛАСНИК

ЛИСТ ЗА ШКОЛУ И УЧИТЕЉЕ

ОРГАН СРПСКОГ НАРОДНОГ УЧИТЕЉСТВА У КАРЛОВАЧКОЈ МИТРОПОЛИЈИ

Бр. 18.

У Новом Саду, 30. новембра 1911.

Год. IV.

САДРЖАЈ: Општа учитељска скупштина у Будимпешти. — Шта је са учит. Дотационом Уредбом и појачком дужности? — Школа рада. — Лав Николајевић Толстој као педагог. — Зашто се предаје и како треба да се предаје психологија. — Педагошки преглед: Из повеснице јапанског образовања. — Учитељство: Општа учитељска скупштина у Будимпешти. — Из Школеке Самоуправе: Седница Шк. Савета од 28. и 29. окт. (10. и 11. нов.) о. г. — Преглед књига: Alfred Binet: Les idées modernes sur les enfants. — Белешке. — Нове књиге.

ОПШТА УЧИТЕЉСКА СКУПШТИНА У БУДИМПЕШТИ.

Борба учитеља за свој положај добија све изразитији облик. Где год нас има, свугде смо приморани да великим жртвама освајамо земљиште своје положају, угледу, материјалном обезбеђењу. У добу овог свеопштег филистарства, чућете често каквог преблагог мудријаша како хоће менторски да вас посаветује, да ћете истрајним и самопрегорним радом стећи угледа и положаја, а народ ће већ знати наградити такав рад.

Сећамо се живо како је још 1886. г. на скупштини српских учитеља у Сомбору, један пречесњејши хтео у том правцу да посаветује учитеље, на чему му је „захвалио“ незаборављени Ника Грујић онако, како је само он умео. И недавно се појавио тај „доброжелатељ“ да посаветује учитеље како да се владају у питању појачке дужности. И тако то увек бива и код нас и код других, па је тога било и на великој учитељској скупштини у Будимпешти.

На просвећеном западу нису ретки појави, да се учитељи на хиљаде скупе да братски расправе своја сталешка и просветно-школска питања. У њих једва да би се и нашао тако пует и прост члан у учитељству, да и помисли што неправилно о учитељској слози, а камоли да се руга учитељској солидарности. Тога се може наћи само у нас. Али сваки онај који се није запојио идејом сталешке со-

лидарности, требао је отићи на општу учитељску скупштину у Будимпешти, да му заигра срце од радости, да му крв заструји силнице у жилама, а око светлије севне и погледа у бољу будућност.

Тамо где је било 5—6000 срдаца за своју сталешку ствар, где су изврени говорници истицали стег братства и слоге, тамо је требало отићи и напојити се на извору љубави и одушевљења за своју ствар. И многи од наше браће који су и до сад били одлучни борци за учитељску ствар, нису могли пропустити ни ову прилику да не буду присутни на тако величајном учитељском скупу.

Српско вероисповедно учитељство у Угарској, било је тамо заступљено са 51 својим чланом.

Немар према учитељеву стању и положају, запостављање његова културна рада, изазвало је овај значајни покрет у учитељству, а он неће остати усамљен. Потреба културног рада, створила је од учитеља једног аргатина. Од њега сви траже да ради и то на свима пољима, а њега и његове породице слабо се ко сећа или боље рећи нико. Кад својим молбама додија свима, они који су моћни, обећају му што, да га скину с врата и пусте га да се и даље пати. Кад им затреба његова популарност потраже га тренутно, а после опет не воде бригу о њему. Просветни радник, који у борби за

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

живот, за одржање своје и своје породице, не може главе да дигне, тај треба да соколи покољења за просвету. Одкуд год ко иде сваки хоће да га зароби, понизи и омаловажи, а овамо тражи од њега да шири светлост ума, слободу речи, напредан дух и просветни напредак. Какве противности!

Раденик просечне способности, који осим основне школе и 3—4 године шегртовања, нема никакве друге спреме, има данас до 2000 К плате и није дужан осим свога редовног посла, ништа друго да обавља. А учитељ који је утрошио здравље, новац и време за најмање 12 година свога школовања, има једва две трећине од такве радничке плате, а многи немају ни полак толико. Па уз ту јадну плату натоварено је на учитеља осим наставе, још и све остало што год ко неће или не уме у општини да ради, а међутим хоће да игра улогу старешине и првака.

То ропско стање тражи одушке. Оно је и код наше браће по западним државама пробудило из летаргије велике масе учитељске, оно ево буди и нас да устанемо у одбрану свога права, своје будућности.

Велика учитељска скупштина у Будимпешти је први корак тог спасоносног рада. За њом ће се развити још јачи и силнији покрет, који ће, кад окуша и сазна своју снагу, пробити себи пут до онога места које му припада. Значај те снаге познају већ многи, с тога се и приближују учитељству лепим речима и обећањима да га искористе у своје сврхе, јер имати уза се 5—6000, а уз ове можда и два пут толико популарних кортеша у земљи, није незнатна добит. Приближавање то показало се и на овој скупштини, коју су посетили неки од посланика на земаљском сабору и покушали, да својим говорима задобију импозантни број учитеља за своје политичко становиште. Могуће је да ће такве политичке смицалице тренутно и повести за собом снагу учитељску, али ће она таквим покушајима излазити све боље прекаљена и кад једном раскрети са привидним пријатељима и стане на своје ноге, дочекаће

доба да се њена реч слуша са онаком пажњом каква јој пристоји.

Но да се то постигне налаже нам свима сталешка свест, да сложено заступамо своје интересе: Сви за једног, један за све. Па кад се са свију страна почне улевати наша слога и снага у једно средиште, створиће се од тих малих речица и потока силно море, које ће снагом својом импоновати свакоме. Мален је и слаб као кап онај појединац у забитном селу на периферији, ако је сам, одељен од друштва свога, али ако је та кап у мору, она је силна снага, којој ће се дивити и слушати је и онај, који ту кап саму за себе не цени ни подашто. Па кад је ту теорију извело у пракси и најобичније радништво, може ли радник на културном пољу да не буде свестан њена значаја и моћи?

Велика учитељска скупштина у Будимпешти показала је, да се та свест нагло буди и развија.

На освитку њену и ми је поздрављамо, јер видимо у њој зору лепших дана не само по учитељство, него и по школу и општи просветни народни напредак.

Кад огране њено сунце побећи ће у мрак оне тице, које плаше народ од жртава на просвету, да би га могле што боље експлоатисати у своје сврхе!

М.

ШТА ЈЕ СА УЧИТЕЉСКОМ ДОТАЦИОНОМ УРЕДБОМ И ПОЈАЧКОМ ДУЖНОСТИ?

(Глас учитеља из Хрватске и Славоније.)

Чујемо, да учитељска дотациона уредба још није послата угарском министарству, да је поднесе на највишу санкцију. Школски Савет у својој прошлој седници усвојио је предлог, да се умоли Саборски Одбор, да пожурни шаљање учитељске дотационе уредбе високом угарском министарству.

О овој нашој дотационој уредби као и питању појачке дужности, било је већ у јавности много говора па и харангирања црквених општина на протестовање, а што је најжалосније у тој кампањи били су неки и од учитеља, који су потпиривали ову хајку против својих колега, те

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

дајући приоритет страначкој политичкој групи којој припадају, огрешили су се о сталешку солидарност, која им је *in prima linea* требала на уму бити.

Изасланици митрополијског учитељског збора били су у ствари појачке дужности и дотационе уредбе за време саборских седница код Његове Светости као и код клуба саборске већине, те се је повела дискусија о овим стварима и том приликом дали су изасланици тачне информације шта хоће и желе.

Резултат тога дискутовања био је тај, да се је саборска већина сагласила и дошла до тога принципа, да учитељи *de iure* не би требали вршити појачку дужност у цркви као и до тога, да садашња плата не одговара према њиховом труду, великој познатој скупоћи и социјалном положају који заузимају.

Што се тиче појачке дужности, саборска већина је у саборској седници, када је то питање стављено на дневни ред гласала, да учитељи нису дужни вршити појачку дужност, те је тако саборска већина, коју сачињавају већином чланови српске народне самосталне странке, одважно у тој саборској седници бацила стрелу и погодила ту Ахилову пету, која је толико година учитеље газила, руинирајући им њихово здравље и понижавајући им углед. Што се тиче дотације, саборска већина је у саборској седници изгласала такову дотацију којом и ако није учитељство у Угарској много добило (јер то и до сада ужива), нами српским вероисповедним учитељима у Хрватској и Славонији поможено је тим, јер до тада ни то писмо имали, те нам је тако овом дотационом некако егзистенцијални минимум осигуран.

Зашто до данас није иста дотациона уредба наша и друго што се тиче учитеља одаслато на санкцију, мотивише се тиме, што су се морали многи технички и формални захтеви савладати, што је разумљиво, али зашто, да је представку за исту дотациону уредбу и друго један члан саборског одбора понео собом кући (сада када су све формалности обављене) на поновно проучавање, то је чудновато?! Ово није какво источно или академско

питање, које треба посебних студија тим пре, јер је већ то у клубској седници српске самосталне странке, саборском одбору и у самом Сабору претресано.

Зашто сада опет ово питање иницирати када треба да иде финалисању? Да ово није *periculum in mora*, чиме се нешто закулисно жели постићи, јер циркулирају гледи тога као и гледи других наших учитељских ствари управо невероватни гласови.

Ако ко хоће у интересу научном да експериментира колико су учитељи стрепљиви и како дуго са породицама својима могу трпети глад (јер услед скупоће не могу ни највиталније потребе подмиривати), то нека тај експериментира на себи и својој породици, а не да тражи од учитеља још и такав хероизам тим пре, што се данас и онако сувише од учитеља захтева као на пример: да је добар учитељ у школи, да моралише народ ван школе, да оснива земљорадничке виноградарске задруге, да оснива читаонице и аналфабетске течајеве, да држи родитељске састанке, да упућује народ у пчеларству и свилогојству, да оснива соколска друштва и певачка, да врши опсерваторијске и метеоролошке дужности то јест да седне на оцак и да гледа и ноћу (кад треба да се одмара) у небо у ком правцу је севало, грмљило, киша падала и како дуго, када су прве ласте и роде дошле и колико од прилике, једном речи тражи се од учитеља да буде неки аутомат из кога сви кад им је воља цабе да вуку корист а све а конто учитељског родољубља, не питајући, да ли све то психичке и физичке учитељеве силе могу издржати, ако не, дисциплинарна и предпостављена ће власт већ учинити своје да мора, својом познатом методом: опоменом, укором и т. д.

Не треба да се чудимо ни мало средњовековним инквизицијама, ово је модерна инквизиција, која се на срамоту данашњег просвећеног века у оваковим тортурама манифестира.

Ово је истинита верна но жалосна илустрација у којој је приказан данашњи учитељ.

Ми више не треба да дозволимо, да

се овакове пикане на нами врше. Ако ко хоће славе и популаритета тај нека стиче на свој властити рачун својим властитим трудом а не на туђ рачун и уштрб. Ми тражимо, да се с нама праведно и хумано поступа, као и то, *да се закључци саборски што пре на санкцију шаљу, јер егзистенција наша и наше породице у толикој мери је угрожена, да сваки моменат може наступити катастрофа.* Реасумиравши до сада наведено учитељи неће у напред прејудуирати, да је исти члан саборског одбора ту дотациону уредбу и друго понео са собом кући у онаковој тенденцији каквоу то *непријатељи учитељства и српске самосталне странке* шире, већ ћемо са јудикатом држећи се онога *de internis non indicat praetor* причекати све дотле, док не видимо у коме ће смеру своју намеру реализовати. *Viedant consules.*

Г.

Школа рада.

По немачком ЂОРЂЕ ПЕТРОВИЋ, ери. нар. учитељ.

(Наставак.)

Не треба да се бојимо, да ће дете застати у своме развијању, ако ми обратимо пажњу само на његове потребе. Што дете само прима, то га само и задовољи; али што је оно душевно обрадио, то је увек узрочна сила код њега за даљи развитак, а облици рада стварају му стално нову потребу за сазнање и да нешто може. Недавно сам читао ово: „Ако се дете никада не стави пред задатке, који прелазе његову снагу, неће никада потпуно извршити, што би оно према својим снагама могло привредити“ — и то би ми се могло изнети као прекор. Али је разлика, да ли се такав задатак детету силом нареди, или оно истом приступи из сопствене воље. Сви задаци, пред које се дете ставља у школи рада, неограничени су у извесном смислу. Они изазову код детета енергију, али садрже — ако само одговарају детету — уједно могућност, да све према својим могућностима реши. Ми никако нисмо тога мишлења, да дете не треба да се усиљава. Али ми хоћемо, да дете само себи

поставља највише захтеве. С тога смо ми против приморавања. Када се оно присиљава, не долази до своје воље, да према себи само постави захтеве.

Стога морамо бити предосторожни са поправљањем, које мора изаћи на суерет детињој потреби. Наш циљ се не састоји у томе, да готов рад буде без мане. Стога морамо подстаћи у детету потребу за поправком; где је то немогуће, мало користити и поправка. Смисао, воља и способност за поправљање су претпоставка за поправљање. Код даровитог већ можемо бити строжији, само према радовима најслабијих дозвољена је уздржљивост. Ми хоћемо да снаге побуђујемо а не да их убијамо.

Захтев, да детиња потреба буде за нас меродавна, не треба да се тако схвати, као да сваки дан треба да се ради оно, што баш деца на памет падне, и тако да се све претвори у наставу према приликама. Истина, да и настава према приликама има своје оправдање, и свугде, где наступи јако, опште, моментано интересовање, треба му и удовољити, те да се гвожђе кује, док је вруће. Али у опште баш велика слобода организације и опширност свеопште наставе захтева рад који је строго по плану. Иначе би се снага и време профућало, а ми са њиме морамо бити штедљиви. Било би криво, да се ослањамо на случајности, које су створене кроз појединости. Као оно, што једно дете значи, може да обузме пажњу свију, тако исто и оно, што потиче од учитеља обраћа пажњу, ако се учитељ при свом избору само придржава детета. Стална настава према приликама може лако да одведе и једностраности, не зато што је дете у свом интересовању једнострано, него што дете оно, што је једаред схватило, стално ради у једном правцу. Дете ће се бавити и таким стварима, које су далеко изнад његове душевне способности и неће свагда избрати погодно време. Колико ствари оно не зна, које су му ипак од највеће вредности, и колике стране неке ствари би остале неопажене, које га најјаче могу занимати. Зато је потребно, да учитељ, који дете познаје и који уједно све пре-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

гледа, даје настави правац и план њен ствара. Учитељ зна боље него дете, шта је потребно. (Тако би требало да буде, али на жалост није увек тако). И што је већа учитељева организаторска способност тиме ће се већма подићи вредност, која лежи у свеукупној настави школе рада. И услед великог броја деце у школи, потребно је учитељево вођење. *Учитељ* дакле изабере, шта је за децу од највеће вредности и шта им је потреба. Он бира најподесније време и побрине се за предпрему. Он доноси ново градиво и показује нова својства на стварима. Он ће бодрим оком и оно приметити, што баш у моменту јако интересовање побуђује код свију.

При постављању плана мора учитељ узети у обзир све могућности, али он мора у свако доба бити спреман, да га према преиначеним условима измене. — Пре свега учитељ при извршењу мора пазити на детиње интересовање, и не сме штети, да свој план спроведе против детета. Свагда мора сам себе оцењивати, да ли је он претпоставио способност и интересовање, где оно не постоји. Тачно проучавање детета је предуслов за све ово. Педагошко знање је основа учитељева рада у „Школи рада“, а не педагошке уметне фразе. Истина, ми у педагогији још нисмо далеко; приморавање и извештаченост садање школе нису јој ни повољни. Али како будућа школа чини потребном педагошку науку, то ће је она и унапређивати. И у њеној слободи ће свагда имати могућности, да иде за напретком.

Па и ако школски рад мора да се врши по извесном плану, тај не сме учитељу бити прописан. Услед тога би одмах постала шема. Ако је шематско градиво прописано, онда је за учитеља ово градиво меродавно, а не више дете и нарочити одношаји. Чак и велика поља грађе не сму бити прописана. Онда би се опет нешто радило, што је прописано, ако услови за то и нису повољни. Настава, какву смо ми расправљали према напред изложеним основним начелима била би тада немогућа. И онда се повољне околности не би могле искори-

стити. Настава, која се оснива на опажању, посматрању, експериментисању и раду деце, као што ми тражимо, стоји и пада са слободом наставног плана.

Да би се успоставила извесна једнообразност у школству, имају се одредити општи циљеви за већа оделења доба. Ови општи циљеви имају се извести из оног, што се при развијању у школи као опште постави. Да се запамти, да се изведе а не постави. Овај рад могу извршити само школски практичари. Први корак је дат у градиву првог основног разреда, и када се усвоји, биће значајан преображај у школству.

По свој прилици ће владати у школском раду велика једнообразност, већ и с тога, што ће се многи равнати према узорима, које су поставили нарочито даровити учитељи — организатори. Док су за тог учитеља његова деца и његови нарочити одношаји одлучујући, сматраће се та једнообразност као предност. Но, никада се не сме изнудити. У осталом не треба да заборавимо, да у покрету модерне педагогије влада струја за једноликошћу. Разуме се многи опажају само лак кругић на површини.

Можда би било корисније, када се циљеви не би поставили за поједине године, него за неко дуже време. Природно је да би се у оквиру периоде, које би тако постале, могла избећи промена учитеља. Да свеопшта настава по могућству буде у једној руци, основано је услед целе организације. За гране, које теку одељено од свеукупне наставе, као уметне, за техничке и телесне вежбе, бар не би била искључена делимично могућност, да други, осим разредног учитеља преузму рад, када је за то дата прилика услед практичних околности.

Распоред часова имао би да се ограничи само на почетак и свршетак наставе. Даље одређење би само ограничавало рад, или пречило искористивање времена. Код сваког свеукупног градива, наступају поједини радови, или, ако и тако хоћемо да кажемо, гране наставе у тако разноврсном реду, време, како свагда напоредно долази, тако је разнолико, да се то не може унети у један одређен пример. Помислимо

само на посматрања и на рад ван школе. Па и за струке, које самостално теку једна поред друге треба, ако са гледишта школске технике није потребно, — да не буде одређен план. То би већ било тешко услед трајања времена, које се може применити за поједине предмете, пошто није у стању цео или по сата. Када примењено рачунање сасвим падне у свеукупну наставу, онда би за чисто механично вежбање требали највише 20 минута дневно. Разуме се, да учитељ треба да зна то време да продужи, ако је то баш потребно код једног разреда. То се може проширити можда само једаред у недељи. Али би и било неисправно, време одржати одређено за вежбање, ако се у нарочитом случају мање времена треба. Разуме се, да ће учитељ направити себи један распоред. Али ће га свеукупна настава по каткад приморати, да од истог одступи.

Рационалан рад у школи рада је само тако могућ, ако сам учитељ за своје прилике постави распоред за наставу и часове. Један будући школски закон имао би безусловно садржати одређење, да обавезни наставни планови и распореди часова, уколико се овде не односи на потребе школске технике, не могу одредити ни месне ни надзорне школске власти. У оквиру општих одређења има учитељ потпуну слободу при одређивању плана и избор методског поступка. Исто тако му школски закон има изрично признати право, у појединим случајевима поједине часове или цело школско време на једно друго доба дана пренети, ако се то са обзира на наставу једном захтева. Н. пр. ако учитељ нема права, да своје ученике нареди за увече да посматрају звезде, како ће настава у посматрању звезда изгледати. Исто тако се има одредити у школском закону, да учитељ има права да чини излете и наставу да држи ван школе. Ово није потребно само са обзиром на његове претпостављене, него и на родитеље. Има се изрећи непобитна обвеза, учешћа дечијег при овако приређеним предавањима.

Школа рада са њеним спољашњим слободним уређењем је само тако могућа,

ако надлежне власти па и народ имају поверења у учитељу. Бирократизам полази свагда са претпоставке, да људи у опште услед неспособности или нехотости не врше своју дужност, ако им се не уради по прописима. Али то не треба да буде слепо веровање. Када учитеља тако поставимо, да можемо бирати само спремне снаге, и када смо при образовању учитеља своју дужност учинили, онда ћемо тек заиста моћи имати потпуна поверења, да учитељу можемо поверити у руке велику слободу. Школа рада не изискује само тачно педагошко проучавање, него и боље практично предобразовање, које је тиме могуће, ако будући учитељ учећи код искусног учитеља пре свега и ради као помоћник.

Па и са најбољим учитељима школа рада неће се моћи онако удесити како она пред нами лебди, ако се број ученика у појединим разредима не смањи. Много шта се не може извршити са 50 па ни са 40 ученика и већа маса тражи свагда приморавање и пример. Најумеренији број за један разред је 30 ученика. Али ја држим, данас се мора, где новац долази у питање, изаћи до најдаљих граница, да одговоримо и педагошким захтевима. Оправдање за тако умерен захтев лежи у томе, што у школи рада влада велика самосталност. Ако ништа не наступи прерано, него када је ученикова снага зато способна, онда појединац не треба учитеља у тако високом степену, као сада. Појединци се не заустављају више и не одузимају један од другог времена.

30 ученика разуме се биће највише, ако нећемо да ставимо у питање могућност разумна рада а тиме и вредност школе рада. То значи много већи новчани терет. Извесно изједначење је могуће бар у школама са многим часовима, ако снизимо часове. Ово се може оправдати. У школи рада свако дете је заузето радом и тиме се време боље искористи. Осим тога продужује се школски рад ван школе, јер одговара потреби детињој. Школски рад се дакле корисно допуњава. А колико би се времена тиме заштедило, што се градиво не употребљава прерано.

Са колико би мање времена требали само за учење рачуна, писање и читање, не узев у обзир, да би се боље и сигурније научило.

Планови школа и намештаји школских дворишта морају се разумети према задатку школе рада преустројити. Школски вртови морају се свугде захтевати, али не само баште са биљем, него дечије баште, где деца могу радити. Није потребно, да те баште буду у вези са школом, ако је то разумети се — и најбоље. Могу лежати поред вароши, или у вези са јавним сличним установама. Колико више би користе донеле бар делимично ливаде, које се дају у аренду, када би се делом уступиле за дечији рад. Ја овде не мислим на доходак, који би сви дечији вртови доносили у поврху за школу кувања. Вредност, на коју ја мислим, лежи у доходу за будућност народа. Овде доградити не би много стале, када само помислимо на децу, а не на то, да желимо да их покажемо поштованим гостима. Што би деца сама могла да праве у баштама оградити, путеве, јендеке, била би само даља предност. Колико земља лежи пушта, па би је само неколико година могли употребити за наше сврхе. Али нама недостаје слободан и далек поглед, велика уређивачка снага. Па ни школе ни школски намештаји не би знатно више стали, само када би имали смелости да будемо заправо природни. Главни је *свџар*. Разумети се мора се тиме рачунати, шта постоји, и ми то морамо према нашим потребама преиначити. Нови планови морају се, — разумети се — напред спремати. Где је могуће, нарочите радионице. Школске дворане морају бити снабдевене опремама за рад, за посматрање и експериментисање. Дечија места морају бити места за рад а не за седење. Тако исто мора бити места где ће се склонити алати и градиво. Али то се не сме само предати општинама, него школски закон мора садржати одговарајућа одређења за дечије баште, школске планове и намештаје школских дворана, код којих се, разумети се, имају узети у обзир нарочите околности разних места.

Алат и материјал по моме мишљењу имао би се дати деци бесплатно. Издаци за материјал неће бити сувише велики, ако се само знамо испомоћи и ако сваку прилику будемо знали искористити. Ако не осигурамо деци алате и материјал, тешко би се могла произвести школа рада. Када се догради школа према начелима, која ја овде покушавам да образложим и о чијем извршењу сам се изјаснио, онда она излази као једна установа, која свој деци пружа по могућности повољне услове за њихово развијање, тако, да се ова свестрано и богато могу развити. Све, што школа пружа детету, одговара његовој потреби: не потреби, која ће једном наступити, када одрасте, него потреби, за данас, када је дете. Све што дете учи, за њега је онда олакшица, просто нова снага, извор радости. А олакшање и дизање живота значи сваку науку и свако знање. Данашња школа све то меће на дете као неки терет. Што на дете мора да се товари уметност и наука као неки терет, из тога многи педагози не могу да се извуку. Ако су они човекољубиви онда нека олакшају деци терет, али они не мисле, да је он тиме и бескористан. Нека чекају, док дете не ојача и тада само дигне терет на плећа, али не као терет, него, као што се драгоценост носи. Онда ће учитељ раван бити једном краљу, али оном, који своје робове не товари теретом, него краљу, који своје богате ризнице отвара: Ходите сви и понесите сабом, колико можете понети.

(Наставиће се.)

Лав Николајевић Толстој

— као педагог. —

(Свршетак.)

III.

Говорећи о немачкој школи, Толстој је имао у виду ону занесеност немачком педагогијом, оно слепо подражавање западним суседима у оснивању и уређењу школа, која се онајала шездесетих и седамдесетих година XIX. века. Толстој је

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

био страстан поборник националне школе у ширем смислу те речи. „Школа је само онда добра, ако зна основне законе по којима живи наш народ. Најбоља школа у нашим селима по степима, која задовољава све потребе својих ученика, била би најгора школа за Парижане, а најбоља школа XVII. века била би најгора школа за данашње време, и обратно: најгора школа средњег века у своје време била би боља од најбоље школе нашег времена, јер је више одговарала своме времену“. Да школа одговара духу свога народа, његовим потребама, задовољава његове духовне захтеве, веома је потребно да оснивачи школа познају духовно и материјално стање свога народа. Другим речима, потребно је да сам народ покаже, шта и како треба учити у школи, која је намењена његовој деци. Школа ће само онда бити школа живота, само ће онда ухватити дубока корена у народу, кад буде сагласности са народним потребама. „Народна школа мора да одговара народним потребама. Проучавање тих потреба и слободно искуство једино могу одговорити у чему се састоје те народне потребе“. А сам, пак, народ једино може одговорити шта треба да се учи у народној школи. „Но можда ће неко рећи — вели Толстој — да високообразовани људи не треба да се покуравају захтевима необразованог народа, него, на против, баш ми високообразовани треба да учимо народ, шта ће он да жели. Тако многи мисле, а ја ћу на то одговорити само једно: покажите ми несумњиве и необориве доказе, зашто сте ово или оно *ви* изабрали; именујте ми тако друштво у коме не би била два дијаметрално супротна гледишта на образовање, где се не би стално понављало ово: ако је образовање у рукама духовништва, онда се народ образује у једном духу; ако ли је образовано у рукама прогресиста — народ се образује у другом духу, — покажите ми такво друштво у ком тога не би било, па ћу се сложити с вама. А све дотле, док тога нема, нема другог критеријума, сем слободе ђака, при чему ће се место ђака у пословима народне школе ста-

вити њихови родитељи т. ј. народни захтеви“.

Интересно је Толстојево гледиште на улогу земства у школским пословима. Он се најпре изјашњава за приближење школе народу. Школа треба да има свуда. Нека се оне смештају у просте сеоске избе, нека немају потребног намештаја и наставних средстава, ако су оскудни новцем, само је потребно да се у сваком насељеном месту отвори школа. „Народ сматра за своје образовање као прву и неопходну погодбу равномерно, свуда подједнако ширење образовања, ма у најнижем степену, па већ после тога помишља на даље, опет равномерно повишавање образовања. Земско-министарска надлештва као да сматрају за потребно да се неким срећним избраницима, $\frac{1}{20}$ свих становника, да образовање, као узор онога, како је оно добро“.

Изјашњавајући се да се самом народу остави право отварања и уређивања школа својих: да сам народ подешава школске зграде, да сам позива учитеље, а земству и школском одбору ставља само једну дужност — да прати педагошку страну. По његовом плану „у сваком земству (области, покрајини), које се примило дужности да шири или помаже народно образовање, треба да има једно лице, био то бесплатан члан школског одбора или човек са платом од преко 1000 рубаља, кога земство погоди, који ће управљати педагошком страном окружних школа. То лице мора имати опште свеже образовање у обиму гимназиског програма, т. ј. да темељно зна руски и у неколико словенски језик, аритметику и алгебру и *да буде учитељ*, т. ј. да зна практичну страну учитељског посла. То лице мора да буде свеже образовано зато што сам запазио да знање, ма и универзитетско, које се често не обнавља и допуњује није довољно ономе ко се прими дужности да учитељима даје упутства, него није довољно ни за испит у сеоској школи. То лице мора да буде учитељ у том истом месту зато, да при захтевима својим и наредбама својим има увек у виду онај педагошки материјал, с којим имају посла и други учитељи и да би него-

вало у себи онај живи однос к стварности, што и јесте главно средство против заблуда и погрешака. Ако које земство нема таквог човека и неће да нађе таквога, онда, по мом мишљењу, такво земство неће имати шта да ради у погледу народног образовања, сем да даје новац, јер свака мешавина у административни део посла само је од штете. Онај члан земства, или онај човек кога земство погоди, мора да има помоћника и најбољу школу у округу. Сем оснивања те школе и примењивања у њој свих нових наставних метода, тај главни учитељ мора да надгледа и остале школе у округу... Главни учитељ обилази све веће школе, недељом сазива све учитеље и казује им недостатке, препоручује им нове начине рада, даје им савете и књиге за њихово самообразовање, а сем тога води их у своју школу и ту на делу упућује у раду. Ако има времена на расположењу обилази и мање школе па и њихове учитеље позива на састанке; по дужност надзиравања учитеља мањих школа треба оставити старијим учитељима, који исто тако, сваки у свом округу, обилази те школе и недељом или радним даном позивају те учитеље на састанак“.

Учитељским зборовима, скупштинама, и њиховом међусобном општењу Толстој придаје огромну важност. „Учитељски зборови и посећивање школа са стране учитеља, јесте једна од главних погодаба за успешан ток посла. С тога је земство дужно да обрати нарочиту пажњу на организацију тих скупова и да не жали новчаних жртава“.

1876. године Толстој је добио дозволу да на свом имању отвори сталне педагошке курсеве у форми приватне школе, а јаснопољанска школа служила би као вежбаоница у практичном раду. Надзор над тим курсевима Толстој је примио на себе. Желећи да у тај посао увуче и земство, он је замолио тулско губернијско земство да му да помоћи за тај циљ, да би могао снабдети школу свима потребама и плаћати главном предавачу, другом учитељу и вероучитељу. А за све то земство је имало право да годишње шаље по 50 питомаца на бесплатно школовање

на курсевима, само би им земство плаћало издржавање. Земство је на све то пристало, па ипак курсеви нису отворени а ни дан дањи се не зна зашто. Штета је што се то није остварило, пошто је ван сумње да би јаснопољански учитељски курсеви показали педагошком свету тако много новина, оригиналности, које би биле од опште користи, као што то видимо на пракси у јаснопољанској школи.

IV.

У првом периоду свога рада Толстој је оштро делио васпитање од образовања (наставе), стављајући их чак у међусобној супротности. Васпитање је принудно, насилно утицање једног лица на друго у намери да образујемо доброг човека; а образовање је слободан однос људи, који (однос) потиче од потребе једнога лица да тече знање, а другога да саопшти оно што је сам стекао. Предавање је средство како за образовање, тако и за васпитање. Разлика васпитања од образовања само је у насиљу — право које васпитање приписује себи. Васпитање је насилно образовање. Образовање је пак — слободно. Саобразно том гледишту Толстој је тврдио, да, „школа треба да има један циљ — саопштавање знања, не покушавајући да прелази у моралну област убеђења, веровања и карактера; њен циљ мора да буде само наука, а не резултати њеног утицаја на човечју личност. Школа не треба да покушава да предвиђа последице, које производи наука, већ, саопштавајући науку мора да оставља потпуну слободу њеног примењивања“. И даље: „Наука је наука и ничега не носи у себи. Васпитни пак елемент налази се у предавању наука, у љубави учитеља према ученицима. *Хоћеш ли науком да васпитаваши ученике, воли своју науку и знај је, и ученици ће завољети науку и тебе, и ти их васпитаваши; но ако сам не волиш науку, онда ма колико се трудиш и гониш ученике да уче, наука неће произвести васпитни утицај.*

И тако, школа не треба да се меша у васпитање. Школа можда неће бити школа како је ми подразумевамо, — са

скамијама, клупама, учитељским или професорским катедрама, него ће можда бити циркус, позориште, библиотека, музеј, разговори, збир наука, програми, можда и друкчија“. Много раније Толстој је овако окарактерисао школу: „Под именом школе ја не замишљам кућу, у којој се учи, ни учитеље, ни ученике, нити извештај правац учења, већ под тим именом ја замишљам у најопштијем смислу *свесћан рад образованог према необразованом*, т. ј. један део образовања, а сасвим је свеједно ма како се именовано тај рад: учење регрута је школа, држање јавних предавања је школа, предавање у мухамеданској школи је школа, прибирање ствари и отварање музеја такође је школа“.

Толстој је доцније променио своје гледиште на васпитање. 1909. године овако пише једном свом пријатељу: „Врло је могуће да у мојим ранијим и доцнијим расправама о васпитању има и контрадикције. Ја сам их прегледао и ево шта сад мислим о томе: најпре морам рећи да је она деоба наставе од васпитања вештачка. Настава и васпитање су нераздвојни. Не може се васпитавати не саопштавајући знања; а свако знање утиче васпитно. С тога не додирујући ту деобу, говорићу само о настави, образовању; о ономе, у чему се, по мом мушљењу, састоје недостаци данашњег начина образовања, какво би требало да је и зашто тако а не друкчије“. Даље Толстој износи своје погледе на наставу као и каква би требала да је, па да најсавршеније помогне човечанству у тежњи општем благостању.

У васпитању је најглавнији лични пример васпитачев, његов живот и рад. Ништа тако не утиче на васпитаника као реална активност, средина у којој је. „Ако појмиш — вели Толстој — да васпитавати друге можемо само кроз себе, онда ће отпасти питање о васпитању па ће остати само једно питање живота: како треба сами да живимо? Ја бих за васпитање поставио два правила: сам човек не само да живи добро, него и да се стално усавршава, и да из свога живота ништа не крије од деце. Боље

је да деца знају и слабе стране својих родитеља, него ли да они мисле и осећају да у животу својих родитеља има нечега скривенога. Све тешкоће у васпитању последица су онога, што родитељи не само не поправљају своје мане, него чак не сматрајући их за мане одобравају их себи, а желе да то не виде код своје деце. У томе је сва тешкоћа и сва борба с децом. Деца су морално оштроумнија од својих родитеља и у опште од одраслих и она, често и не казујући и чак не признавајући тога, виде не само мане својих родитеља, него и најгору ману — лицемерство родитеља, и губе поштовање према њима и интерес према свима њиховим поукама.

Лицемерство родитеља при васпитању деце јесте најобичнија појава и деца га одмах примете и отуда развратност и напуштеност. Истина је први главни услов рада духовнога утицаја и зато је она први услов васпитања. А да не би страшно било показати деци сву истину свога живота, треба живети добро, или бар што мање ружно. Према томе васпитање других састоји се у васпитавању себе, и ништа више није потребно“.

То су Толстојеве заповести упућене родитељима и васпитачима. Обраћајући се омладини он је ватрено и свом снагом убедљивости свога талента позива да у себи чува веру у оне идеале, светле, узвишене, свете, које има сваки у моменту прелаза у свестан живот, оне чисте тежње, које доцније ишчезну неупутним животом. Позив, упућен омладини, дивно је описан у чланку „Верујте себи“.

И тако: истинска и ватрена љубав према деци, поштовање личности у деци, слободна национална школа, стално усавршавање учитеља, тражење нових, савршенијих начина, васпитање примером, које ће се постићи само личним усавршавањем васпитача, истина у опхођењу с децом — то су, у општим цртама, завети светскога генија. Остварење тих завета биће најлепши споменик ономе који нас је дуги низ година и речју и

делом учио како да живимо, па да се на земљи што пре и што сигурније оствари опште благодатање.

С руског

Свет. С. Поповић,
учитељ.

ЗАШТО СЕ ПРЕДАЈЕ, И КАКО ТРЕБА ДА СЕ ПРЕДАЈЕ ПСИХОЛОГИЈА.

Од

ГАБР. КОМПЕЗРЕА.

Превео

ВАСА СТАЈИЋ.

(Иаствак.)

ПРВА ЛЕКЦИЈА.

ПРЕДМЕТ ПСИХОЛОГИЈЕ. — ДЕФИНИЦИЈА И КЛАСИФИКАЦИЈА ПСИХИЧКИХ ЧИЊЕНИЦА.

Дефиниција термина. — Емпиријска и спекулативна психологија. — Историја идеје о души. — Материјалне душе. — Нематеријална душа. — Душа и психичке чињенице. — Свест, граница психологије. — Разлика међу психичким и физиолошким чињеницама. — Односи међу психологијом и физиологијом. — Класификација психичких феномена. — Способности. — Историја овог питања. — Феномени емоциона, мислони и вољни. — Списак способности. — Узајамни односи међу способностима. —

Дефиниција термина. — *Психологија* (етимолошки, од две грчке речи, наука о души) јесте филозофска наука која проучава унутрашње чињенице психичког живота човека; као што је физиологија биолошка* наука која има за предмет функције органског живота.

Психологија је, дакле, наука о чињеницама које се, као све чињенице, могу назвати *феномени*, то јест, ствари које се појављују; које су тако исто и функције, радње, ако их посматрамо као продужене објаве једне и исте силе; које се најзад, зато што им је заједничка црта то што су свесне, могу назвати *свања свести*.

Свест је непосредно сазнање које имамо о свему што се дешава у једном делу нашег бића. Чињенице које нам свест открива везане су за оно што зовемо психичка страна човека, или друкчије, душа или дух; чињенице, напротив, које свест не садржи и које сазнајемо тек посредовањем чула, чине физичку страну човека, организам, тело.

Психологија, дакле, проучава феномене свести, и поставља законе који њима управљају. Закон је сталан однос који постоји међу двема појавама, феноменима, од којих је једна антеценденција или узрок, а друга консеквенција или дејство.

Емпиријска и спекулативна психологија. — Психологија у правом смислу, *емпиријска психологија*, која остаје код посматрања и искуства,

нема да спекулише о природи принципа оних чињеница које проучава. Да ли је тај принцип телесни организам, и нарочито мозак, или напротив нематеријалан неки узрок, каква самостална супстанција, не се донекле мало тиче: она проучава реалне чињенице, и то јој је доста.

Ако она хоће да иде даље и да се изјави о егзистенцији, о природи душе, она постаје *спекулативна психологија*, која је само део метафизике, то јест оне целине истраживања чији предмет је све оно што је изнад природе, психичке природе исто тако као и телесне (1).

Али, исто као што физичар и физиолог своди чињенице које они проучавају на једно једино начело, *материју*, ма колико да су у забуну кад треба рећи у чему управо састоји материја, тако и психолози употребљавају, да би изразили претпостављени узрок стањима свести, реч *дух*, реч *душа*, и ако не верују увек да су у стању дефинисати њену природу. Ма то било само ради јасноће излагања, требало би задржати реч „душа“, као синоним скупа психичких чињеница, чињеница свести, чак и онда кад би било доказано да сви услови, сви узроци психичких чињеница имају своје седиште у телесном организму човека.

Историја идеје о души. — Душа је схватапа у разним облицима. Код примитивних народа изгледа да је веровање у душу било изазвано феноменима сновиња и појавама живота. С једне стране, запрепашћени што у својим сновима поново виде, као да су још живе, као да су у истину ту, личности које простор или смрт одвајаше од њих, првобитни људи су природно били наведени да верују у утваре и духове. Са друге стране, скривена сила која покрене животог човека, а које нестаје кад он умре, била је радо схваћена као различито начело које не зависи од тела. Витална душа и душа као утвара, то су два облика у којима се најрадије јављао сирови спиритизам младих народа. За њих душа није привилегија човека: има душе у животиња, има је чак и код биљке. Као што је у свом схватању Бога почело с *политеизмом**, тако је човечанство у свом схватању душе почело с *полианимизмом**. Примитивне расе радо сматрају животиње као сличне човеку, приписују им бесмртне душе и верују у рај за животиње. Ескимима, кажу, закопавају у гроб мале деце и главу пса, да би душа пса послужила души детета, која још не уме да се снађе, као вођ у станиште блажених.

Дуго се веровало у душу биља. У време св. Августина су уз ово веровање пристајали Манихејци. Још више, испрва се веровало да имају душу и неживе ствари, минерали, алатке, оружје. Код Фици-острвљана, у Оке-

(1) Од осамнаест глава ове књиге, последња, она која расправља о дуалитету душе и тела, управо је једина која припада спекулативној психологији.

анији, рај прима душе секира, маказа, ако су се сложиле у служби човековој.

Ако сведемо, види се да је у почетку људске мисли душа сматрана као универзално начело, које се налази у свим створењима, као начело трајности и облика код неживих ствари, начело живота, сензибилитета, кретања код животиња и биљака.

Материјалне душе. — Чулна машта људи је дуго сматрала те многоврсне душе као материјалне. Према првим грчким филозофима, људска душа има пету природу као и материјални елементи васионе: час је истоветују с ваздухом, час опет с ватром. Што првим теоретичарима о души највише пада у очи, јесте то да је она начело кретања; зато су је схватили крилату, покретљиву. Лептир служи као символ душе, и грчка реч *ψυχη* значи и једно и друго. Демокрит замисља душу као сфероидан атом, пошто се округла тела лакше крећу и пробијају се кроз ствари. Ово исто материјалистичко схватање душе чешће се налази чак и код првих учењака хришћанске цркве. Тертулијан, Арнобије, св. Иринеј, св. Јустин још верују да је душа тело. Код Кицеа, кад човек умре направе се руке на крову, да би душа могла излетити; код неких некултурних племена се у истој намери прави отвор на погребном сандуку. Још и данас је у неким крајевима Европе сачуван обичај да се у соби мртваца оставе отворена врата или прозор.

Нематеријална душа. — Идеја о нематеријалној души, апсолутно различитој од тела, сразмерно је нова идеја у историји људскога духа. Један грчки филозоф, Платон, један црквени отац, св. Августин, један француски филозоф, Декарт, јесу прави оснивачи учења о спиритуалности. За Платона је душа у телу као сузањ у тамници, као крмар у свом чуњу. „Све што год није материја, вели опет св. Августин, а што ипак постоји, зове се дух“. Декарт, најзад, с још више тачности ставља непросторну и невидљиву мисао насупрот материјалном простору, па из тога закључује да постоји спиритуелна душа.

Али Декарт, у исти час кад се напрезао да објасни разлику међу душом и телом, са друге је стране ограничавао и сужавао појам о души, док јој није свео садржај једино на мисао, те њеној активности није приписивао никоју другу област, сем интелектуални свет идеја.

Спиритуалистички филозофи који су дошли после Декарта поново су проширили оно нешто уско гледиште на које се ставио писац *Расправе о методи*. Они су повратили души феномене сензибилитета које је Декарт тако радо хтео да одбаци у ниже области органског живота; они су доследно почели поново говорити о души животиња, које су за Декарта биле само машине и автомати*. Неки су чак

мислили да могу души приписати и феномене анималног живота, физиолошке радње људскога тела (1).

Душа и психичке чињенице. — Ова историјска објашњења су била потребна да бисмо схватили докле се простиру наша проучавања и где су границе пољу психологије.

Данас већ није више у питању да ли ћемо стати уз спиритуализам или против њега. Ми имамо да се бавимо само чињеницама које су непосредно присутне у нашој свести.

Душа није чињеница искуства; она је скривени узрок, коме ми непосредно сазнајемо само дејства, непозната супстанција, којој ми схватамо само појединачке и сукцесивне промене. Али ова дејства, те промене, ма на које начело да их касније сведемо, сачињавају различиту, издвојену категорију феномена који треба да су главни предмет проучавања за психологе. Множина противречних схватања душе, коју сматрају час као начело једине мисли, час као начело које осећа, мисли и хоће, час као једини узрок живота и мисли, довољно доказује колико је потребно да се одгоди, ако не сасвим искључи нејасно и препорно питање о природи душе.

Свест, граница психологије. — Психичке чињенице ће дакле бити дефинисане као свесне чињенице или бар чињенице које могу постати свесне. Свест је природна граница психологије: све оно што сазнајемо свешћу, сви феномени који се измењују пред судом наше свести, инстинктивне или вољне радње, сензације или осећања, идеје или судови, које само спавање што прекида или бар успорава, и оно што не сазнајемо посредством чула, све то спада у област психологије; напротив, све што се отима свести, остаје изван психологије.

Психолози, истина, полажу право, и не без разлога, на проучавање неких несвесних феномена, оних тисућа латентних осећања, на пример, које спавају у нашем духу и које једна или друга прилика може одједанпут пробудити; али се ове чињенице, сада несвесне, могу, од часа до часа, појавити на светлости свести; оне су, тако да рекнемо, тек привремено несвесне: док су феномени анималног живота, крвотока, предисања, варења, несвесни по својој природи и за увек: они би били непознати, остали би утонули у тајанственој ноћи и мрачним дубинама организма, кад чула не би продрла до њих да их открију.

Разлика међу психичким и физиолошким чињеницама. — Физичко и психичко у људској природи тако су присно везани, они врше једно на друго тако дубок утицај, да се понекад покушавало како би се психологија,

(1) То је учење које се назива анимизам, учење противно витализму који функције живота објашњава виталним начелом. Данас је ова схлопост да се органске функције сматрају као резултат чисто материјалних феномена.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

која проучава духовни живот, изгубила у физиологији, која проучава телесни живот човека. Варење, крвоток, рекло се, јесу функције желуца, срца, плућа; тако исто је мисао функција мозга. Две науке, она која проучава мисао и она која проучава мозак, требале би зато да се стопе, и психологија не би била ништа више него једна глава физиологије.

А то никако не може бити, јер између природе психичких и природе физиолошких феномена постоји темељна супротност, која онемогућава свако стапање.

На првом месту, ове две категорије феномена не сањајемо на исти начин. Повуците се сами у себе, пређите у сећању све што сте учинили од како сте се пробудили: с једне стране, ви сте извршили неке радње, обукли сте се и умјли; отишли сте у учионицу, затим у школу; отворили сте своје књиге; чули сте учитељево предавање; одговарали сте на његова питања; стекли сте нових идеја, вашим чулима или размишљањем, или сте се, помоћу вашег памћења, сетили старих ваших идеја; најзад, ви сте при вашем читању искусили задовољство или науку, а од вашег рада сензације умора: о свему томе сте ви извештени непосредно вашом свешћу, ви сте знали шта сте мислили, шта осећали, шта сте хтели радити. Али, са друге стране, док сте се предавали вашем учењу, ви сте живели; вршиле су се ваше органске функције; ваше срце је било, крв вам кружила, а ви о томе нисте ништа знали; ваши мишићи су се стезали и растезали, ваши живци треперили, а ви о томе нисте били обавештени...

Према томе, како да замењујете та два низа феномена, од којих су вам једни одмах откривени, чим ступе у живот, а друге не знате, и ако се без прекида врше у вама самим: крвоток, на пример, о коме ви не бисте имали ни појма, да сте живели пре Хервија*?

На другом месту, сви физиолошки феномени су телесни покрети: стезање и растезање мишића, треперење живаца, итд. Психички феномени су можда последице неких покрета мождаке материје; али су они сами по себи сасвим друго нешто, а не покрети, и баш зато не подлеже чулном опажању:

„Врло би мало вредело, каже један савремени психолог, кад би се мозак безмерно повећао, да човек може ходати по њему као у млину, или кад би постојао провидан као стакло, да га наш поглед може проћи од једног дела до другог. Ми у њему не биемо видели психичке феномене исто онако као што их не видимо у млину или у кристалу (1)“.

Најзад и на трећем месту, феномени психички и феномени физиолошки су донекле независни једни од других. Без сумње, ми немамо искуства о мисли без живота, ишкад

нисмо наишли на мисаоно биће које не би било у исто време живо биће. Али, напротив, у спавању, на пример, да о лудилу не говоримо, ми констатујемо да се живот продужује, да се физиолошки феномени одрже, док су психички феномени скоро потпуно прекинута. Не спава се увек, има спавања без снова, и у том случају, осећања, мисли, воља, све ишчезава за неко време; свест се гаси, док телесне функције иду својим путем.

Односи међу психологијом и физиологијом. — Ма колико да се разликују чињенице које проучава физиологија од оних које су предмет психологије, ми већ не живимо у времену кад се порицали односе између ова два низа феномена. Ко би и помислио да данас штампа оно што је Бартелеми Сент-Илер писао, пре тридесет година у свом *Предговору* Аристотеловој* *Психологији*: „Ја мислим да физиологија нема ништа посла у расправи о психологији?“ Не, психичке чињенице су везане за телесне услове; оне, бар делимично, зависе од организма. Филозофу који би хтео заборавити овај узајамни однос лако би се могло десити да га умор мозга подсети, кад је баш у најлепшим мислима, да и мозак има удела у раду интелигенције. Код анализе разних радња које нам свест открива скоро увек има места за физиолошка разматрања.

Класификација психичких феномена. — И ако психичким феноменима имају свест као једини облик, они се ипак међу собом јако разликују, па прва брига психолога мора бити да их разреди, класификује, раздели по категоријама, према битним њиховим сличностима и разликама.

Способности. — Колико класа пађемо посматрањем психичких феномена, онолико способности ћемо признати. Способности су код душе оно што су својства код неживе материје, што су функције код организованих тела. Оне су силе психичкога света.

Данас се не мисли, као некада, да су способности самосталне супстанције, различите међу собом, да су раздвојене суштине. Способности су само општи и апстрактни називи, номиналне етикете, под којима психолози, да би их лакше изложили, распоређују групе аналогних феномена, које су у свести разазнали. Само се по себи разуме да ће кадгод употребимо реч *способност*, увек под том речју требати разумети скуп феномена.

Историја овог питања. — У кратко ћемо подсетити на разне покушаје класификације психичких способности. Већ Платон је разликовао три дела душе, ум, срце или храброст, извор племенитих или узвишених страсти, и жељу или нижа осећања. У 17. веку, код Декарта и његових ученика, налазимо способности сведене на ум и вољу; осећања су превиђена.

Данас већ класично и банално разликовање трију моћи: осећања, интелигенције и

(1) Видите: *Leçons de Philosophie de Rabier* (t. I, p. 29), дело вредно истраживања и учено, можда одвише учено за елементарна проучавања.

воље, утврђено је први пут нешто прецизније у Немачкој 18. века, код психолога Волфове* школе, који су управо и створили, дотле неупотребљавани израз *психологија*. Тројну поделу психичких способности су одбацивали сензуалисти који, као Кондијак, у психичким феноменима хоће да виде само преображавање једне и једине примордијалне чињенице, док ју је већина осталих филозофа признавала. Рејд и шкотска школа се враћају додуше картезијанској теорији, разликујући само активне и умне способности. Али све више и више, успркос осамљеним покушајима појединаца који, као френолози,* на пример, предлажу далеко сложеније и бројније класификације, данас филозофи најразличнијих школа, позитивисти* као и спиритуалисти, они који сумњају у егзистенцију душе као и они који у њу најчвршће верују, слажу се у деоби психологије на три области. Тако и Бен, један од најпризнатијих заступника савремене енглеске психологије, признаје три категорије, и дефинише их овако:

1^о *осећање*, које обухвата задовољство и бол: речи *емоција*, страст, љубав, синоними су осећања;

2^о *хоћење* или воља;

3^о *мисао*, интелигенција или сазнање. *Сензације* улазе делом у класу осећања, а делом у класу мисли.

(Наставиће се).

Педагошки преглед.

Из повеснице јапанског образовања. Почетак јапанске цивилизације потиче из давне старине. Најстарија јапанска историја („Кодзики“, довршена 711. год. после Хр. за владе цара Гесима) вели, да је 284. г. после Хр. за време цара Оодзина дошао из Кореје посланик Адзики, добро познат с китајском књижевномшћу, који је почео давати лекције наследнику престола Вакарацуку. Год. 285. дошао је из Кореје научењак Ванн, који је продужио образовање тога принца. Затим су дошли у Јапанску и други учењаци, помоћу којих се ширно у земљи китајски језик и књижевност. За владе цара Мосу 701. год. био је издан указ о уређењу виших народних школа. Но тим школама сметале су борбе међу појединим кнежевима, које су захватиле целу земљу и продужиле се до краја 12. столећа. Тек почетком владања династије Тогукова (1543—1616.) која је престала 1868. г. поново се појавише школе по разним местима у Јапанској. Од тих школа су биле неке отворене

уз будистичке храмове и звале се „Теракоја“, а ученик се звао „терако“, по веронаука се у тим школама није учила, него само читање, писање и рачунање. Развитак јапанске образованости почиње 1868. г. падом сегуната, а почетком „просвећеног царовања“ садашњег цара. Питање о образовању народа, привукло је његову нарочиту пажњу. 1868. год. издан је указ о универзитетима, средњим и основним школама, а 1871. г. ради надзора и унапређења образовања у земљи установљено је било министарство просвете („Монбусе“). 1872. г. издан је закон који уређује образовање у Јапанској. По томе закону подељена је сва земља у 8 универзитетских округа, и сваки је округ морао имати универзитет. Такав округ дели се на 32 мања округа а у сваком мора бити по једна средња школа. Сваки округ са једном средњом школом морао је имати 210 мањих округа са једном основном школом на сваких 600 људи.

Сваки округ са средњом школом био је под надзором нарочитог надзорника, који је био дужан бринути се о становништву свога округа и убеђивати га да пошаље децу у школу кад наврше 6 година. Осим тога дужан је био старати се о наставном раду и обраћати пажњу на сва питања која се у вези с васпитањем. Уз циклус закона о васпитању издат је и царев распис, који разјашњује народу, да је образовање преко потребно свима; пре тога образовање се сматрало као средство да се дође до државне службе, но сад је сво становништво без разлике сталежа дужно да се образује, ни једно село не сме имати кућу да у њој нема писмених, у свакој кући сви су дужни знати читати. Но тешко је било све то остварити и год. 1873. пао је број универзитетских округа са 8 на 7, а 1879. подела на универзитетске округе саевим је укинута и одлучено је, да се примену те методе образовања, које одговарају месним приликама.

Првих година владе садашњег цара, јапански научењаци превели су на јапански језик сва могућа дела подесна за изучавање; нарочито су много дела узели од Американаца, с којима су најбоље били познати услед свога географског положаја. Нарочито су добре услуге учинили Јапанцима Американци *Скоџ*, који је 1872. год. био главни учитељ угледних школа и Давид *Муреј* (Murray) коме еј било поверено старање над школама. Он

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

је прикупио све законе, који се тичали образовања и његовим утицајем почели су Јапанци ићи у Америку и Енглеску ради продужења образовања. Год. 1885. за време министра просвете Мари Јуреј био је спроведен читав низ рефорама и у вишем и у нижем образовању. Мари, који се за бављења свога у иностранству упознао с разним системима образовања, измену је сав рад на образовању и позвао професора Хансклехта из Немачке да спреми учитеље за више узорне школе. Радом овог професора почиње утицај Немачке на образовање у Јапанској.

Према статистичким подацима за 40 год. (април 1907 — март 1908. г.) број основних школа био је у Јапанској 27.125; школске деце 5,713.698 (од 100 дечака школског узраста учио се 98,53%, а од 100 девојчица 96,14%). Узорних школа било је 69, са 19.359 ученика (међу овима две више школа са 975 ученика и једна за ученице са 365 ж.). Средњих школа било је 287; са 111.436 ђака. Виших школа за девојке, рачунајући уједно државне, народне и приватне 133 са 40.273 ученика. Виших школа за млађише 8, све их је основала држава а у њима је било 4.888 ђака.

У 3 царска универзитета било је 7.370 ђака. Осим тога било је 52 специјалне школе и 5.301 техничка школа. За спрему учитеља техничких школа било је 3 завода. За слепе и глухонеме било је 41 школа са 1684 ђака (од тога 38 школа приватних).

„Школа и Живњ“.

Учитељство.

Општа учитељска скупштина у Будимпешти.

25. новембра (8. дец.) о. г. одржана је у Будимпешти општа учитељска скупштина. Тог дана и за тим, било је управо *три* скупштине учитељске, али је ова општа учитељска скупштина била најимпозантнија и по броју присутних чланова и по своме раду и реду.

Необичан је појав у Угарској да се тако ванредно велики број учитеља одазове позиву на збор. Сами Мађари истичу, да оволико учитеља још није било ни на једној скупштини учитељској, која се до сада одржала у Угарској. А било је на тој општој скупштини присутно преко 5000 учитеља и учитељница без разлике вере и народности и без разлике категорије школа, на којима службују. Ту су

били реформатски учитељи, римокатолички, са државних школа, израелски, прогресисте, а било је и нас Срба учитеља са вероисповедних школа преко 50, осим тога преко 20 са комуналних и државних школа.

После многих година бесплодног чекања, узалудног мољења, учитељи једва погодише прави пут којим треба да покажу ко су и шта су. Можда ни сад не би потегли тим путем да их на то није унутрила невоља која се подигла до врхунца. Скупоћа која је последњих година несразмерно јако порасла, никако незбринут материјалан положај учитељски, а уз то углед и стање учитеља, као интелгентна човека који у друштву не може живети као запемарена индивидуа, сатиру учитеља од бриге и напора како да свим тим невољама доскочи. За оне који су по спреми школској њему равни, већином је куд и камо боље постарано, па не само то, него и за оне, који немају ни приближно толико година спреме и не раде тако напоран душевни рад, постарано је боље него за учитеља. Али за учитеља слабо ко мари, за његово животно одржање слабо се ко стара, и то запостављање отворило је очи већ и нашим друговима овде у Угарској, те по примеру својих другова са запада приредише скуп учитеља из целе земље.

Управи Земаљског Учит. Удружења пребацивало се, да је млака и не подузимљива за борбу у корист учитељских захтева. Кад знамо каквих све може бити чланова у једном стадежу који није још довољно организован, онда није ни чудо што се та управа мало устезала од овака необична потхвата, јер она је свакојако мањи успех очекивала од те акције, него што је у истину постигнут. Али када се са свију страна стадоше низати захтеви да се така општа скупштина одржи, Управа Удружења је својски прихватила ствар и за сарамерно кратко време развила доста живу агитацију, којом је осокотила тако импозантан број учитеља да суделују на скупштини.

Било је *девет* разних учитељских заједница које су тражиле сазив ове скупштине, а међу овима је и новосадско учитељство без разлике вере и народности како не као организована заједница, споразумно поступило у корист сазива ове скупштине. Но свакојако само ова енергија у последње доба, не би још довољна била да изведе тако значајно

дело, да није већ и рашире рађено по свима мањим учитељским скуповима на подизању духа и буђењу сталешке свести. А Земаљско Учит. Удружење радило је нарочито за последње две године доста на томе и како се на скупштини показало с успехом је радило.

Вредно је споменути да се за овај покрет заинтересовала и сва штампа разуме се мађарска, а од наше српске само она, која још идеализмом дише, док је она која држи да је најраспрострањенија у српском народу препла на практично поље ћутања. У току овог извештаја свакојако ће се разазнати и зашто се тако држала.

Осим штампе заинтересовали се за учитељску скупштину и неки земаљски посланици, међу њима и гроф Тодор Баћањи присталица Јуштове странке.

Као што напред споменуемо, одржане су три скупштине. У петак 25. новембра (8. дец.) о. г. одржана је *скупштина државних учитеља* у дворани жупанијске зграде. На овој скупштини дошло је до бурних призора. Са становиштем скупштине није се слагао председник *Havas* и он је одмах одступио. Но скупштина је то радосно поздравила у уверењу да ће лакше радити. Но и у потпредседнику *Blázsik*-у преварила се, јер је и он касније сметао да одисај скупштине дође до свога правог израза. Духови су утолико већма били узрујани, што је на дан уочи скупштине гроф Ст. Тиса у клубу *странке рада* (владине странке) говорио недовољно о учитељима, не одобравајући учитељски покрет, јер — рече гроф Тиса — „учитељско је стање боље, него у у других државних намештеника са таквом квалификацијом, учитељ може бити задовољан својим дохотцима, да су се учитељске плате знатно поправиле у последње време и да су свештеничке плате мање него — учитељске. Опомињао је учитеље да не траже побољшање своје плате, јер држава то не може, назвао је тако рећи издајцима домовине оне, који се усуде да прихвате покрет учитеља за побољшање учитељске плате.

(Ко да се не сети ту Јаше Томића с т. зв. радикалном странком и „Заставом“ и оних оргија с протестима против нацрта за Школску Уредбу.)

На скупштини државних учитеља, било је две струје. Мања је била за то, да се меморандумом покуша, у којем би се молило за

прешно побољшање учитељског стања. Јача струја је била томе противна и после бурних призора, у којима је приказано напред поменуто Тисино мишљење о учитељима, успела је већина да се тако рећи једногласно усвоји закључак, *да се учитељство повуче са јавног рада док му се положај не поправи и уз то ће у највећој мери помагати остварење оштитег једнаког, тајног права гласања по општинама*, јер од тога очекује поправак своје судбине. Тиме је завршена та скупштина, која је за време целог свога тока била препуна најжешће буре, јер су неки фактори, а највише сам председник хтели да осујете донашање таког закључка.

Тот истог дана после подне у 3 сах., одржана је у згради старе саборнице *општина учитељска скупштина*. Већ у 3 сах. по подне била је просторија толико препуна, да се ни вратима није могло близо доћи. А по ходницима и на улици пред зградом била је мноштина учитеља. Рачуна се да је било присутно преко 5000 учитеља. Уз ову скупштину пристали су и државни учитељи, а тако и учитељи бихарске жупаније, који су самостално започели акцију у корист учитељске дотације и кад су видели да је Управа Земаљског Учитељског Удружења преузела ствар у своје руке придружили су се томе. Но ипак су сутра дан одржали своју скупштину на којој су изјавили солидарност са закључцима донесеним на општој учит. скупштини.

Општу скупштину Учит. Удружења отворио је председник удружења *Moussong Géza* којег је скупштина уз бурне овације изабрала и скупштини за председника. После топлог поздрава председникова, у којем је нагласно да *учитељима треба хлеба* а не *обећања*, истакао је да учитељство тај хлеб са правом тражи за свој рад. Учитељство је дошло стрпљењем до оне границе, са које ће да довикне моћнима: не мож' даље!

После поздравна говора председник је поздравно присутне земаљске посланике. Затим је *Bodnár János* председник учит. удружења бихарске жупаније изјавио: *да се бихарско учит. удружење не жели цепаати од општог учитељства*, а посебну акцију је само с тога започело, што још није било извештено да Земаљско Учит. Удружење ради на сазиву оваке скупштине. То удружење придружило се овом општем покрету, и само ће зато

одржати сутра своју скупштину да на њој изјаве да су солидарни са резолуцијама које ова скупштина донесе.

Ова изјава одушевљено је примљена.

Затим је говорио скупштински извештач *Dobó Sándor* шк. управитељ из Хајдубесермења. Истакао је да су на ову скупштину дошле хиљаде учитеља али не средствима из учитељске плате, него су од уста својих откидали и од својих споредних заслуга штедили или позајмили средства за овај пут. Али су још многи остали код куће, не зато што нису солидарни, него што немају средства за пут. Овај појав је: резултат силе. Осуђује министарство просвете што се јаче не стара за народну просвету, него оставља народ у простоти; опишује патње и беде које учитељи морају да подносе. Наводи за пример како се у бихарској жупанији један учитељ хранио кором од дрвета. Напомиње да законодавство није до сад ништа учинило у учитељску корист, за то — вели — мора доћи време народног парламента. Статистичким подацима доказује учит. беду. Даље наводи, да у Угарској има на сва шта новаца само нема на просвећивање народа. За трку паса и коња Угарска троши више, него на учитељске плате. Учитељ са сведоцбom учитељског оспособљења има 1000 К плате а сенатори вароши са уређеним магистратом, од којих се тражи једино сведоцба о каламљењу богиња, имају 2200 К.

Државна економија никад нема за учитеље, али кад треба за ратне лађе онда та економија никад не одриче. Говор извештачев прекидан је бурним аплаузима, а на крају говора предложио је скупштини ове резолуције:

1.) 2.) 3.) (Ове смо резолуције донели у 17. бр. „Школског Гласника“.

Даље, у 4. тачци: да се учитељи без разлике категорија, а који одговарају прописима држ. закона, урачунавши им потпуно службовање, без одлагања уврете у једнаком размеру дакле по $\frac{1}{3}$ у IX., X. и IX. плаћевне разреде, односно недржавни учитељи да уживају овим разредима сличну плату, уз *петогодишње доплатке*, са аутоматичним промакнућем,

у 5.) да влада обвезе све издржаваоце школа, да своме учитељству издаје плате у смислу горњих захтева, а да све наредбе буду што пре и извршене, нека разлику између нове и старе учитељске плате по извештају држ. надзорника на основу учит. фасија, издаје кр.

порезно звање учитељима директно као предујам од 1. јануара 1912; појединим издржаваоцима*) школа нека да три године за извађање дотационе уредбе и повратак међувремено датог државног предујма.

6.) догле, док се учитељска плата према изложеним тачкама не уреди, моли З. В. У, Скупштина, да се и свима учитељима без разлике, даде од 1. јануара 1911. год. скупарински доплатак, који је обећан слично квалификованим држ. чиновницима, јер су учитељи у много лошијем материјалном стању од њих а тако исто да се зајемчи од 1./I. 1911. породичка помоћ каква је обећана држ. чиновницима.

7.) Породичан доплатак нека је *сћалан*. Породицама са више од три детета, нека се да за свако дете које је под породичним надзором 20% од своте одређене за троје деце.

8.) Сви умривљени учитељи (и удовице) нека добију 25% мировине (потпоре) као скупарински доплатак.

9.) канторска плата, да се не може урачунавати у учитељску плату.

После извештача говорили су присутни посланици: *Хусар*, *Баћањи* и *Хорвајт*. Посланик Хусар, (бивши учитељ) истакао је у свом ватреном говору, да је стидно кад државу више стаје један робијаш него једног учитеља плата. Назначио је да скупштина треба да одбаци сва верска и страначка становишта да би постигла у корист културе истакупту сврху.

По обећању датом на скупштини, интерпелисао је одмах сутра дан у сабору посланик Хусар. Молио је владу да журно да учитељима породичан и лични доплатак.

Зичи, министар просвете поновио је што је и у клубу странке рада изјавио после говора Стевана Тисе: „Што се тиче учитељских плата, и ја држим да је данашње њихово материјално стање неиздрживо. Све ћу учинити да се учитељима донекле помогне већ 1912. а новим законом, да се у буџету за 1913. потпуно реши уређење берива.“

Приликом овом, било је много учитеља у саборници.

Гроф Баћањи рекао је у своме говору на скупштини, да учитељство од данашњег парламента не може очекивати ништа, него треба да војује за народни парламент који ће и учитељске захтеве испунити. У позору је учитељство на опште

*) Има 11 врети.

тајно право гласања, које ће свакоме донети потпуно право и бољи хлебач.

За тим је говорило више говорника од којих спомињемо социјалисту *Kadas*-а, који је предлагао да се учитељство придружи социјал-демократима као њихова подружина. *Simon Lajos* говорио је против тога предлога истичући, да учитељи као културни људи *не треба да се приближавају уз партије, него да ове долазе к њима*. Овако становиште поздравља је и скупштина осим оне фракције која припада социјалистичкој организацији.

На крају су прихваћене резолуције које је предложио извештач *Dobó Sándor*, уз то предлог *Geleji Frigyes*-а, да учитељство агитује у корист општег једнаког, тајног права гласања.

*

А сад да саопшtimo и о нама српским вероисповедним учитељима. Како имамо на свима странама безброј „пријатеља“, то је учитељство с оправданим разлогом посумњало, неће ли и Дотациона Уредба коју је летос Срп. Нар. Сабор донео, заспати где у којој канцеларији. Овоме је у толико више дало повода то, што се са пињањем те Дотационе Уредбе на потврду, веома одуговлачи. С тога је пала мисао да учитељство потражи Уредби мало заштите. У то име ступило је у везу са некима од посланика на државном сабору, да и они ту ствар заштите од евентуалних закулисних махинација, а уз то да с учитељским изасланицима ако буде потребно оду министру председнику у корист потврде Дотационе Уредбе. Но Уредба још никако није била послата на потврду (па још ни сад није).

На глас, да ће се у Будимпешти одржати општа Учитељска Скупштина, са више страна тражили су Срби учитељи са вероисп. школа да и наше учитељство буде заступљено на тој општој скупштини, а уз то да уједно оде и изасланство српских вероисп. учитеља министру председнику у ствари наше Дотационе Уредбе. На договору који се о тој ствари одржао у Н. Саду, било је мишљења, да изасланство у ствари наше Дотационе Уредбе не би требало сад да иде, али учитељство треба да иде на општу учитељску скупштину. Но превладало је мишљење, да се одговори захтеву учитељском с више страна, те је с тога учињено што је потребно, да се о томе извести и сви изасланици који су од средских зборовва изабрани. Међутим оног дана кад је тре-

вало поћи у Будимпешту, још за времена бројавно су извештени из Будимпеште, а и из Новог Сада неки изасланици, да је министар председник отпутовао. Извештени су већином баш они, којима је касније криво било, што се нишло кад министар председник није био код куће. Већина учитеља, који су били у Будимпешти није нишла искључиво због аудијенције министру, него због опште скупштине, а они који су изасланици, пошли би том приликом и министру, а с њима и остали који су тамо били и који би хтели. Ако је у питању штедња, они који су о своме трошку нишли не жале што су жртвовали на општу учитељску ствар. А они, који су нишли на трошак учитељских зборовва, вратили су се тог дана патраг и тако нису сувише оштетили ни себе ни заједничку благајницу, јер путују на по карте, а јели су или су требали јести у ђачком пансиону, где је храна јефтинија него код куће.

Пребацивању, као што то чини сомборска „Слога“ нема места, јер ко неће да жртвује за своју ствар, тај филистарски схваћа своју учитељску ствар. Ако је пак некоме грех то, што је српско учитељство отишло на општу учитељску скупштину, онда ми изјављујемо *да ћемо пре жртвовати сваки учитељски пројекторат који је тек у изгледу, него што ћемо жртвовати учитељско слободоумље и епиталешку самосталност*.

Но ми држимо да још није дошло време Чичиковљеве трговине с душама и знаћемо и у будуће то време уклонити да нам не смета.

А да би и они, који су *раније* отишли кући знали шта смо све урадили у Будимпешти, саопштавамо да смо учинили ово:

25. новембра (8. дец.) састали смо се у тамошњој српској школи, где нас је колега *А. Михалућ*, као и за све време бављења у Будимпешти, задужио најискренијом колегијалном предусретљивошћу, а с њиме и колега *Радашин* из Будима. На састанку у школи, после добивених информација, пао је предлог да се иде у министарство и ако министар председник није у Будимпешти, по то је одмах и напуштено и решено је, да се то учини онда кад Дотациона Уредба буде послата на потврду. Том приликом, да у име учитељства буду изасланици учитељи из Будимпеште и најближе околине, а с њима учитељи из доњих крајева који ће хтети ићи поново о своме

трошку. Претходно ће се о томе известити сви учитељи, ако би их више било који ће хтети ићи.

Затим је на предлог *Стј. Бенина*, пошто је учитељство добило информације, да је пиљање Дотационе Уредбе задржано због проучавања представке уз пету од стране Др. Д. Пелеша потпредседника саборског одбора, усвојено: да се умоли Др. Д. Пелеш, да учини све што је потребно да се Дотациона Уредба са списима у најкраћем року пошаље мнистарству. То је учињено овим писмом:

Благородном Госп.

Др. Душану Пелешу,

потпредседнику срп. нар. цркв. сабора

у Петрињи.

Потписано изасланство српског народног учитељства Карловачке Митрополије сакупљено данас на свом састанку у Пешти, ради предузимања нужних корака у ствари потврде Дотационе Уредбе срп. нар. учитељства Карловачке Митрополије, уверивши се, да од срп. нар. цркв. Сабора примљена Дотациона Уредба још није одаслата на надлежно место ради испођења превисше санкције, те је услед тога за сада морала отпасти и свака даља акција потписаног изасланства — овим се обраћа Вашем благородству са молбом, да изволите учинити све потребно, да се Дотациона Уредба са односним списима у најкраћем року пошаље на меродавно место, јер је свака даља мера стрпљења код нашег учитељства исцрпљена. — У Будимпешти, 8. децембра 1911. год. — Жарко Алексић с. р., Аркадије Р. Павловић с. р., Миливој Лесковац с. р., Душан Бешлић с. р., Ђока Михајловић с. р., Бошко Поштић с. р., Мл. Ђурошевић с. р., Ст. Бенин с. р., Ђорђе Петровић с. р., Богдан Глумац с. р., Павле Лалошевић с. р., Милан Каћански с. р., Стеван Стефановић с. р., Милан Предић с. р., Зорица Трумић с. р., Васа Терзић с. р., Ненад Рајић с. р., Бранко Радуловић с. р., Миладин Туторов с. р., Озрен Загорица с. р., Милан Калуђерски с. р., Константин Јанковић с. р., Петар Милетић с. р., Милош Ђендић с. р., Веселин Маријански с. р., Аркадије Милетић с. р., Лаза Крстић с. р., А. Михалцић с. р., Св. Радашин с. р., Лазар Вукотић с. р., Душан Стојков с. р., Миливој Загорица с. р., Милан Ђирић с. р., М. Вујић с. р.

После тога је конференција решила да корпоративно учествује на општој учитељској скупштини и да тамо изјави, да је српско учитељство солидарно са тражбинама опште учитељске скупштине, *у погледу побољшања материјалног и правног учитељског стања*. Пошто се ова изјава због необично великог броја присутних учитеља на општој учит. скупштини, није могла корпоративно предати, то су је писмено предали изасланици *Жарко Алексић и Стеван Бенин*.

После свега тога сви ми „*који смо с поуздањем ишли у Будимпешту, ма да смо из новина дознали* (а неки из брзојава па и телефона) *да министар председник намерава из Беча отићи у то доба на дојуст на море*“,... вратили смо се с поуздањем и кући, а они који су с поуздањем отишли, а без њега се вратили кући, нека други пут не полазе кад брзојав добију да није тамо министар, те неће морати у „Слози“ правити „Српска посла“, који они сами провоцирају у „Слози“, не савладавши прво своја тренутна лична расположења.

Ми смо још увек спремни, да за своју учитељску ствар као и до сад, поднесемо и више што, него што су тако неоправдани приговори какве „Слога“ покушава да нам чита.

Њећ писац нека сад хладно размисли, па ће ваљда увидети, да није требао то радити.

Више њих који не само да не лажу, него баш сматрају да су учинили своју дужност, јер „без муке се песма не испоја“.

Из Школске Самоуправе.

(Свршетак.)

Седница Школског Савета одржана је у Карловцима 28. и 29. октобра (10. и 11. новембра) о. г.

Поводом извештаја о српској учитељској школи сомборској донесене су, између осталог, и ове одлуке: а) Школ. Савет не може за сада, због оскудице средстава, преузети у своје руке бригу око приправничкога интерната — алуменуа у Сомбору, (који се не може да издржава па ће се морати распусити почетком 1912. школ. год); б) ученици I, II и III разреда ове срп. учит. школе могу се распусити у другој половини јунија после разредних испита и раздобе годишњих сведожаба им; после свих испита

има се одржати завршна конференција наставничког збора, а после ове могу сви наставници, уколико су својим службеним обвезама удовољили, наступити свој годишњи велики одмор; в) у погледу прославе стогодишњице постанка ове учит. школе (у лето 1912.) има главни школски референт поднети конкретан предлог. — Препоручиће се наставницима српских учитељских школа, да што више избегавају бележење оцена на ученичке одговоре у своје бележнице пред ученицима, и да то чине у одсуству ученика. — Узет је на знање извештај управе срп. учитељске школе сомборске, да се у ту школу уписало свега 67 ученика, од којих су 49 у интернату, а 18 ван њега; упутиће се управа, да у будуће у школској објави саопшти број бесплатних и осталих места у интернату и услове примања у интернат. — Предложиће се Саб. Одбору, да Драгутину Блажеку, учитељу музике и певања у срп. учит. школи сомборској, на основу §-а 4. алинеја 1. чиновничко-професорске мировинске уредбе урачуна у погледу права на мировину све године службовања у тој школи од 1871.—1907. године. — Поводом извештаја главног школског референта о званичном прегледању срп. учитељске школе сомборске решено је; а) забрањује се употреба скрипата под претињом дисциплинарног поступка; б) позваће се проф. збор, да утврди за све језике једнообразну терминологију граматичку, добру, модерну, с обзиром на предпрему већине ученика те школе. — Узето је на знање, да се у сомборску српску учитељску школу уписале 93 редовне ученице. — Видосави Летићевој, учитељици женског ручног рада у сомборској срп. учитељској школи, одобрен је допун од месец дана у сврху допуне стручне квалификације за учитељицу женског ручног рада, јер Школски Савет не сматра, да је она из језичко-историјске групе предмета потпуно оспособљена и за предавање женског ручног рада. — Умолиће се Саборски одбор, да Даница Јакшићевој, учитељици вежбаонице уз српску учитељску школу у Сомбору, стави у течај осим редовне плате и станарине још три квинквенала: два по 200 К и 1 од 100 К, станарински доплатак од 200 К и скупарински од 400 К годишњих. — Од главног школског референта дра В. Ђисаловића састављени нацрт за „Правилник о полагању испита за учитељско (учитељско) оспособљење у српској учитељској (учитељској) школи у Сомбору“ издат је на проучење и мишљење г. Милану Мандровићу, члану Школ. Савета с тим, да овај нацрт допуни и нацртом за правилник о полагању осталих испита (поправних, допуне, разлике и т. д.) — Према предлогу управе и проф. збора срп. учитељске школе сомборске изречено је, да учитељ тамошње вежбаонице није равноправан члан проф. збора учит. школа осим у стварима вежбаонице, у којима има у седницама проф. збора сва права као и други. — Од главног школског референта дра В. Ђисало-

вића састављени нацрти за Статут српске учитељске (учитељске) школе у Сомбору, српске учитељске школе у Карловцу — издати су на преглед, проучење и мишљење Рад. Врховцу, директору срп. вел. гимназије карловачке и подпредседнику Школ. Савета. — Узето је на знање, да се у срп. вишу девојачку школу новосадску уписало 148 ученица у сва четири разреда, од којих су 143, редовне, 4 приватне и 1 хоспитанткиња. — Одобрено је да се за хонорарног наставника цртања у срп. вишој девојачкој школи новосадској постави привремено на годину дана Коста Јорговић, академски сликар па ће се умолити Саборски Одбор, да за овога наставника одобри 80 К годишње награде по недељном часу. — Позваће се црквена општина новосадска, да подигне нову зграду за тамошњу српску вишу девојачку школу. — Узет је на знање извештај управе српске више девојачке школе панчевачке, да се у ту школу уписало 88 ученица. — Издат је на преглед и мишљење Рад. Врховцу од главног школског референта састављени нацрт за наредбу, којом би се прописало, како да управитељи српских виших девојачких, учитељских и учитељских школа проучавају наставу на часовима хоспитовања и како о томе да подносе извештај. — У наставној основи за српске више девојачке школе, штампаној у 17. броју „Срп. Митрополијског Гласника“ од о. г. учињене су ове измене: а) у IV. разреду се број часова смањује, од 32 на 30 тако, што се од игијене одузима трећи и од гимнастике други час, као што је то и у државним грађ. школама; б) у I. разреду одузима се четврти час рачуна а у III. разреду трећи час певања и додају се немачком језику тако, да сви разреди имају по два часа појања и певања; в) с обзиром на велико градиво повеснице додаје се трећи час природописа из II. разреда тако, да и повесница има сада 2 часа; г) у српској вишој девојачкој школи у Панчеву повећава се број недељних часова из српског језика од 3 на 4, а из мађарског језика смањује од 4 на 3 часа. — Конкретни предлози у погледу измене и допуне чиновничко-професорске мировинске уредбе што их је израдио главни школски референт, саопштиће се Саб. Одбору. — Препоручиће се Саб. Одбору, да проф. Милану Недељковићу у Карловцима даде припомоћ за подмирење око штампања његова уџбеника „Опћа географија“, III издање, и уједно ће се Саборском Одбору поднети потресан извештај о овој ствари. За ову је географију изречено, да нема сметње, да се ова књига употребљава у српским вишим девојачким и учитељским школама, а до стручњака у наставничким зборовима ових школа стоји, да ову књигу, ако мисле да је и иначе употребљива, уведу као уџбеник за опћу географију. — На ургенцију истога проф. Недељковића позваће се црквена општина сомборска, да од плате Олге Петровићеве, учитељице у срп. вишој девојачкој школи тамошњој, устегне

своту од 40 К у име хонорара проф. Недељко вићу за оцену њезине „Немачке граматике“. — Решено је, да у будуће извештаје о раду седница Школског Савета за „Срп. Митрополијски Гласник“ саставља главни школски референт. — Годишњи одмор за панчевачко срп. вероисповедно забавиште установљен је од 1.—31. јулија. — У поводу представке епарх. шк. одб. бачкога упутиће се срп. нар. учитељство у Угарској, да се према овлаштењу §-а 40. министарског упућства број 76.000 ех 1908., издатог у извршењу XXVII. зак. чланка од 1907. год., при настави у повторним школама што обилније испомаже српским језиком. — Према замолби учитељског збора старобечејскога школскога среза штампаће се у своје време, приликом стварања нове наставне основе, нацрт оне основе и доставити свима срп. нар. учитељима на проучење. — Због оскудице средстава није могла бити уважена понуда проф. Ђорђа Грујића из Берлина (бив. суплента у срп. вел. гимназији карловачкој), да за срп. нар. учитеље одржи у Сомбору 10—12 дневни течај из пољопривредне индустрије, поименце о преради жита и о хлебу. — Стипендија из закладе Василија Теофановића од 500 К годишњих подељена је Михајлу Вакању из Болмана, приправнику III. разреда у Сомбору, а припомаћи од 200 К из исте закладе подељене су овим приправницима-ицама у Сомбору; 1.) Петру Барјактаровићу III. разред, 2.) Јулки Гавриловићеној из Кумана, IV. разр., 3.) Босиљки Поповићеној из Сомбора, III. разр., 4.) Надежди Јосићеној из Беркасова и 5.) Олги Поштићеној из Ст. Стапара, II. раз., 6.) Љубици Јовановићеној из Врањева, 7.) Софији Пајтиној из Вел. Кикинде, 8.) Милени Петровићеној из Баваништа, 9.) Вукосави Писаревићеној из Карловаца и 10.) Видосави Црнојачкој из Титела — приправницама I. разреда. — Стипендије из клирикалношколскога фонда од 160 К годишње за 1911/12. школ. годину подељене су према предлогу управе и проф. збора срп. учитељске школе пакрачке, уз остављање у уживању стипендије досадашњим 11 питомаца, овим новим питомцима: Петру Веселинову из IV. разреда, Димитрију Манојловићу, из III., Петру Миливојевићу и Ненаду Сикирици из I. разреда. — Исто се тако према предлогу управе и проф. збора срп. учитељске школе сомборске остављају у уживању стипендије из клирикалношколскога фонда досадашњих седам приправника тамошњих, а новим питомцима бирају се: Боровој Петровић, Георгије Симулов, Јован Драгојевић, Јован Радвојевић, Милан Несторов, Теодор Рајчић, Георгије Иванов, Јован Пајић, Петар Шовљански, Тодор Чекић, Петар Прекајски, Атанасије Црнић и Тимотије Димитријевић. — У српској учитељској школи у Карловцу остављене су у уживању стипендије из клирикалношколскога фонда досадашње приправнице: Катица Николићева, Милева Љилкова, Даринка Лончарова и Персида Борковићева. — Умолиће се Саб. Одбор, да

што пре поднесе на превишњу потврду нову уредбу о дотацији професора и учитеља. — Узет је на знање извештај управе српске учитељске школе у Карловцу, да се у ову школу уписало свега 65 ученица у сва четири разреда. Од ових је 47 православне вере, а 18 римокатоликиња. Од 57 православних Српкиња су 22 из карловачке митрополије а 25 изван карловачке митрополије (из Босне и Херцеговине). — Одобрен је први квинквенал професору Кости Стојачићу у Сомбору. — Вјера Радић-Петровић, професорци српске учитељске школе у Сомбору, одобрен је због болести допуст од 1. XII. 1911. до 30. IV. 1912. е тим, да се има сама побринути за замену. — Умолиће се Саб. Одбор, да Мити Ђорђевићу, управитељу срп. више дев. школе новосадаке, даде још 300 К припомаћи за штампање уџбеника му „Слике из историје српске књижевности“, јер је ова књига далеко премашила предвиђени број табака — Нацрт за „Статут српских виших девојачких школа, као женских грађанских“, што га је саставио главни школски референт др. В. Ђисловић, издат је на преглед и мишљење Милану Мандровићу, члану Школског Савета. — За канцеларију главнишколског референта набавиће се неки стручни мађарски листови ради проучавања школ. прилика у мађарским народним, грађанским и учитељским школама. — Одбијена је молба протођакона Мирка Балубића, катихете у српској учит. школи пакрачкој, ради одобрења првога квинквенала, јер је тек две године етапан. — Књига проф. Стевана Милованова из Новог Сада „Геометријско Цртање“ одобрена је за употребу у срп. вишим дев. и учит. школама. — Узета је на знање оставка Јована Искруљева, учитеља вежбаонице у Сомбору, на чланству у стручној школској анкети, те ће се на његово место позвати у анкету Душан Ружић, српски народни учитељ у Н вом Саду. — Одобрени су квинквенали професорима српских учит. школа у Сомбору: катихети Стевану Стратимировићу проф. први, проф. Стевану Јовићу други и проф. Вјери Радић-Петровић трећи. — Поднеће се Саб. Одбору прорачун просветних потреба за 1912. год. По томе исказу треба: Школски Савет (плате референата, канцеларија и др.) 23.551 К срп. учит. школа у Пакрацу 28.750 К срп. учитељска школа у Сомбору 26.534 К, српска учитељска школа у Сомбору 33.406 К и срп. учитељска школа у Карловцу 26.763 К — Препоручиће се Саб. Одбору, да и главном школском референту одобри скупарински доплатак од 20% основне плате, који већ уживају сви епархијски школски референти.

Решено је још неколико молбеница ради подељења дозволе за накнадни упис у срп. учит. школе, полагање приватних и поправних испита испита за учит. оспособљење, допуне овога испита и сл., као и више других предмета мање важности.

Преглед књига.

Alfred Binet: *Les idées modernes sur les enfants.* Paris. (Bibl. de philos. scientifique.) Стр. 344. — 3·50 К.

Бине¹ је познати стари радник на пољу експерименталне психологије а који уједно стално одржава најтежињу везу са педагогијом. Он већ годинама ради у једном педагошком лабораторијуму, ког је сам устројио са смером за педагошке опите, покушаје. У једној париској школи скупио је грдно емпиријско градиво. У горе означеној књизи његовој веома занимљиво и лаким стилем излаже стечена своја опажања.

Психологија и педагогија између себе често су на ратној нози. Психолог пребацује педагогу, да не пази на доба дечије и да једном мером мери оне, који су на различитим степенима свога развитка. Најтежа кривица је у томе, што педагог тачно не посматра, што је може бити и истина, и даде се разумети свугде, где су разреди преоптерећени и при настави у гомили, у маси. Па тако не може ни да упозна дете, не уме на њ ни да утиче. Главна ствар је дакле испитивање способности [*type intellectuel*], телесних (добар вид, слух итд.) и душевних функција. Према томе стварајмо — вели Бине — наставне планове, не пак обрнуто. Учинимо то, што психологија наговешћује педагогији да је могуће.

Стара педагогија чини све обрнуто. Пуна је теолошких посматрања што се односе на циљ васпитања. Само се оним бави, што *треба* да се чини, не пак с оним, што се *може*. — Отуда је онда оно, да је педагогија која се оснива на психологији на чисто с тим, али често заборавља, на што служи. Један правац исто тако може да постане једностраним, као и други. По Бинеу нпр. циљ васпитања је адаптација — прилагођивање, навикавање — индивидуе према околини. Зато каже: „*l'écôle se juge par ses conséquences postcolaires*“. Вредност школе види се на онима који су ступили у живот. У томе се мало претерује, пошто добро школован човек доцније у безбројној зависности индивидуалног живота не долази до циља. А школа другачијим, вишим хоће да направи будући нараштај од пређашњег т. ј. од онога, да се само према данашњем

животу управљати знаде. И сами нараштај хоће да буде културна — сила, хоће пут да показује, с тога школа треба да истакне за свој циљ такав рад, који ће се на шири круг протегнути.

Занимљиве и језгровите су му остале главе. Узмимо на пример испитивање разума. Ту истиче четир становишта: *compréhension, invention, direction* и *censure* — што би српски значило: појимање, схватање, домишљање, управљање и надзор. Са таковог становишта обрадио је целу школу своју, почевши посматрање деце од три године па до петнаесте. Колико живота и проицавости се се скрива у њима! На сваки начин, кад сравнимо озбиљније производе експерименталне педагогије нпр. Мајманову Експерименталну Педагогију са његовом, француски дух је са својим згодним мислима, досетљивошћу својом у супремацији над немачким писцем који је у своме делу све систематизирао. У разумевању живахности, покретљивости дечије која је само детету својствена, која се вечитим свежим бојама огледа на њима, Бине се показао проицавим посматрачем. Не можемо, а да на ову књигу не обратимо пажњу оних, који хоће свесно да граде своје педагошке тежње ради бољег разумевања дечијег.

Б. Л.

Белешке.

Акција новосадских учитеља. Прошлог месеца је по заједничком решењу, цело новосадско учитељство без разлике вере и народности, корпоративно посетило овдашњег жупана и градоначелника и замолило их, да се заузму да се побољша учитељски материјални положај (2000 К основна плата и 560 К станарина), Вел. жупан и градски начеопник обећали су, да ће свом снагом потпомоћи овај учит. покрет. Од Срба учитеља били су Г. Грбић, М. Ђосић, И. Малешевих, Ђ. Петрових, Д. Ружић, Ђ. Гајин, Ј. Каћански, Чопкић, Ј. Марковићка, Ј. Ђурчићева, Д. Томићева.

Гроф Тиса и учитељство. У очи опште учитељске скупштине у Будимпешти, расправљао се у клубу „странке рада“ прорачун министарства просвете. Том приликом заузели се два посланика и за уређење учитељских плата. Министар просвете гроф Зичи признао је да се у овој ствари треба и мора учинити, но

¹) Ова рецензија је стигла уредништву „Шк. Гл.“ пре смрти Бинетове.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

првак странке десетороструки милионар гроф Стеван Тиса, који има 21.493 јутара земље, годишње 600.000 К прихода, укорео је и осудио је учитељски покрет за уређење плата, омаловажио учитељску спрему, диплому и вредност учитељског рада, осудио споменута два посланика а најтоплије препоручио највише министра просвете свештенике, јер су они у Угарској у најјаднијем положају. Учитељство је на својим скупштинама мушки одбило овај нападај. А Срби учитељи чуде се, да је Јаша Томић пекадашњи ученик Светозара Марковића, тако тачно погодио жељу Тисину још прошле године.

Општине за своје учитеље. Реф. цркв. општина у Хајдунацима повисила је својим учитељима (24.) плату са 20%. — У Шопрону је католичка црквена општина место законом прописаних 420 К станарине изгласала 640 К и још 200 К скупаринског доплата; евангеличка општина је пак повисила станарину на 500 К. — У Сомбору повишена је магистр. решењем свима учитељима без разлике вере и народности станарина од 1. јан. 1910. са 180 К на 540 К с тим да добију ову разлику накнадно.

Умировљен. Милан Стефановић учитељ у Ст. Врбасу, умировљен је 1. октобра о. г. Служио је као учитељ 36 год. и то све у Врбасу, јер је као ондашњи сип одмах по свршетку учит. школе био тамо изабран за учитеља. За све време учитељевања био је свестан учитељске слоге и солидарности и никад није бегао од рада где је требало учитељску ствар помоћи. Иначе је у народу био популаран и за сваку корисну народну ствар вредан радник. Желимо му да и у мировини поживи још дуго одмарајући се од трудна рада.

Учитељски дом у Београду потпуно је довршен са инсталацијом водовода и електричног осветљења. Потребни намештај за пансионат набављен је и уређен. Преко дневних листова и зборских управа објављен је позив за упис деце. Израђена су и привремена правила за пансионат и послата зборовима.

Дом ученица средњих и стручних школа. У исто време кад је грађен учитељски дом, грађен је и дом ученица средњих и стручних школа са истим циљем као и наш — да се женска деца из целог Српства, које се школује у Београду, одгаје како треба. Дом је интернајтски уређен. Има и своју гимназију са 6 разреда, која је призната као државна, а могу ученице ићи и у државне гимназије.

Дом овај подигло је друштво госпођа, које постоји још од 1905. год. Дом је у средини вароши, у Крунској ул., на 2 спрата, са великим бројем потребних одељења. Кад се јави довољан број питомица, дом ће отворити и одељење за више девојачко образовање.

Бројно стање основних школа у краљевини Србији. У Београду 11 м., 11 жен., свега 22; у окупима: београдском 91 м., 2 ж., свега 93; ваљевском 62 м., 3 ж., свега 65; врањском 66 м., 3 ж., свега 69; крагујевачком 104 м., 8 ж., свега 112; крајинском 77 м., 47 ж., свега 124; крушевачком 71 м., 4 ж., свега 75; моравском 92 м., 6 ж., свега 98; пишком 68 м., 5 ж., свега 73; пиротском 58 м., 3 ж., свега 61; подринском 99 м., 5 ж., свега 104; пожаревачком 141 м., 26 ж., свега 167; рудничком 39 м., 1 ж., свега 40; смедеревском 50 м., 9 ж., свега 59; тимочком 70 м., 28 ж., свега 99; топличком 31 м., 2 ж., свега 33; ужичком 48 м., 2 жен., свега 50; чачанском 52 м., 3 ж., свега 55. Свега дакле има 1230 мушке и 168 женске школе. Укупно 1398 основних школа, које раде и 28 затворених.

Бројно стање учитеља и учитељица у краљевини Србији. У Београду 57 м., 54 ж., свега 111; у окупима: београдском 99 м., 72 ж., свега 171; ваљевском 78 м., 51 ж., свега 129; врањском 103 м., 44 ж., свега 147; крагујевачком 129 м., 90 ж., свега 219; крајинском 97 м., 89 ж., свега 186; крушевачком 106 м.: 51 ж., свега 157; моравском 111 м., 74 ж., свега 189; пишком 99 м., 51 ж., свега 150; пиротском 68 м., 20 ж., свега 88; подринском 120 м., 81 ж., свега 201; пожаревачком 168 м., 122 ж., свега 290; рудничком 51 м., 31 ж., свега 82; смедеревском 76 м., 80 ж., свега 156; тимочком 112 м., 83 ж., свега 195; топличком 43 м., 14 ж., свега 57; ужичком 70 м., 28 ж., свега 98; чачанском 66 м., 34 ж., свега 100. Свега учитеља 1657, учитељица 1069 — укупно свега 2726.

Како се помаже значај школе. Директори рудника Де Берс у Јужној Африци, не примају у посао раднике који нису довршили V. разр. основне школе. Они, пак, који ступе у службу дужни су походити вечерњу школу у име шестог школског течаја, тек после тога могу бити примљени као помоћници раднички, но дужни су још ићи и у 7. течај вечерње техничке школе, где се предаје геометријско цртање, математика, машинска конструкција, пара и електрика. Похођење тих

течајева је обвезно. За учитеље урођенике приређени су летос течајеви за даље образовање. Таким радом множе се тамо школе све више, тако да је већ ове године било 4.000 разних учевних завода, са 7.429 учитеља. Ученика је било: белих 84.360; урођеника 106.556. Од прошле године порастао је број школа за 102, а ученика за 5.475.

Школе у Русији. Недавно је објављен резултат статистичког пописа руских школа, који се обавио ове године у априлу. По томе попису има у Русији свега 100.295 основних школа, у њима је било 70.866 учитеља, 83.311 учитељица и 100.295 *свеишћеника*. Ђака је било свега 6,180.510, а од тога м. 4,199.564, ж. 1,980.946. Просечно долази на једну школу 42 м., 20 ж. Издано је било на основне школе 90,798.199 рубаља; на 1 школу долази 905 р. 31 копјејка, а на 1 ђака 14 р. 69 к. Издржавање једне школе од оних што потпадају под министарство просвете стало је 1182 руб., а издржавање црквено приходске школе само 418 р. Просечно стаје један ђак у министарској школи 16 р. 86 к., а у црквеној само 8 руб. 83 к.

Бесплатан прибор за ђаке. У већини швајцарских кантона ђацима се бесплатно даје помоћни прибор при учењу. Тако је прошле године у циришком кантону подељено књига, прибора писаћег, цртаћег и за ручни рад на 64.016 ђака основних школа. За све то издато је 252.909 франака, те је на једног издато 4 фр. Од тога је било плаћено за уџбенике 69.837 фр.; 165.865 франака за писаћи и цртаћи прибор а 17.027 фр., за потребни прибор у женском ручном раду. За 16.456 ђака у реалкама издато је 38.052 фр. за уџбенике, 74.494 франака за писаћи и цртаћи прибор, а 4.063 фр. за ручни рад ученица те школе којих има 4323. Целокупни издаци били су 369.518 фр.

Песталоцијанум у Цириху. У Немачкој има око 40 разних школских музеја. Сви они већином имају задаћу да прикупљају предмете од историјског значаја, напротив свих *шест* швајцарских музеја имају обележје актуалног карактера. Њихове колекције већином показују сувремено стање учевно-васпитачког рада, а тек затим историју. Они прате циљ сурадње школске на наставном послу и скупљају већином разне слике за наставу, физикалне приборе и т. д. а што преостане од средстава

утроши се на књиге. Ово је обоје тамо у тесној вези, с тога се не могу делити швајцарске педагошке библиотеке од школских музеја. Штета је само, што се слабо могу изнети бројни подаци о тим библиотекама, јер ради те тачности требало би да има више особља, а за то недостаје средстава. Но упоређујући Песталоцијанум са изложбом књига у Берну излази, да је буџет изложбе књига у Берну износио 1908. год. 26½ хиљада франака, а 1909. и 1910. год. 25 хиљада фр., те је тако приближно једнак лајпцишкој централној библиотеци (Comenius-Stiftung) и 1908. г. је премашио буџет Песталоцијанума са 10 хиљ. фр., а 1910. г. са 6½ хиљ. фр. Но поред свега тога Песталоцијанум заузима прво место међу школским музејима у Европи. У год. 1908. био је у Песталоцијануму набављено 9 хиљада нових предмета, а у бернској изложби 1910. г. набављено је свега 2 хиљаде. Број посетилаца у Песталоцијануму био је 1908. г. 10 хиљада, а у бернској изложби 1910. г. тек око 3½ хиљаде, а у Песталоцијануму те године било је 17 хиљ. посетилаца.

Школе у Португалској биле су јако запуштене за владе бивше династије. Сва примања државна требала су двору, те тако није било никад новаца за школе. Садашња влада португалске републике истакла је себи за задаћу, да подигне школе на ту висину како је у свију просвећених држава. Прва јој је брига узаконење, обавезне наставе и уређење школства, да би се што пре смањило број непписмених који износи 78%.

Нове књиге.

Изашла је

3. св. „Учитеља“ за 1911—12. год.

са овим садржајем:

Чланци и расправе.

Имају ли животиње душу. П. Љотић.

Болести воље. Т. Рибо, члан Француске Академије. Са двадесетпрвог издања превео Влад. С. Велић, учитељ.

О дечјњ лажима. П. Капћеров. С руског превео Тома С. Костић, учит.

Из Методике историје с предавањем М. Вујанацучит. Јесенашњи учитељски распоред В.

Пројекат закона о уређењу министарства просвете. Милутин Станковић.

Екскурзија српских учитеља у Русију. Мих. Стевановић.

Педагошки преглед Јов. Милојевић учит.